

Цепкало А.В.

Национальный технический университет Украины «Киевский политехнический институт»

КОММУНИКАТИВНЫЕ СТРАТЕГИИ КАК ОБЪЕКТ ИССЛЕДОВАНИЯ КОГНИТИВНОЙ И КОММУНИКАТИВНОЙ ЛИНГВИСТИКИ, ПСИХОЛИНГВИСТИКИ И ЛИНГВОДИДАКТИКИ

Аннотация

В статье исследована сущность понятия коммуникативной стратегии с позиции коммуникативной и когнитивной лингвистики, психолингвистики и лингводидактики. Автором осуществлен анализ публикаций основных представителей указанных лингвистических наук, в которых представлены дефиниции коммуникативных стратегий, их классификация и обосновано возможность их формирования в процессе обучения иностранному языку. Автором разработаны соответствующие обобщения и представлено собственную дефиницию коммуникативной стратегии. Проанализированы Общеввропейские компетенции владения иностранным языком, касающиеся коммуникативных стратегий в контексте различных видов речевой деятельности.

Ключевые слова: коммуникативная стратегия, модель общения, когнитивная лингвистика, коммуникативная лингвистика, лингводидактика.

Tsepkało O.V.

National Technical University of Ukraine «Kyiv Polytechnic Institute»

COMMUNICATION STRATEGIES AS RESEARCH OBJECTS OF COGNITIVE AND COMMUNICATIVE LINGUISTICS, PSYCHOLINGUISTICS AND LINGUODIDACTICS

Summary

The essence of the notion of communicative strategy from the communicative and cognitive linguistics perspective as well as psycholinguistics and linguodidactics has been defined in the article. The author has analyzed the main publications of the representatives of the given sciences in which the problem of communicative strategy has been tackled as well as its classification and the possibility of its formation in the process of language teaching. The necessary conclusions have been suggested and the author's definition has been given as well. The Common European Framework of Reference for Languages on communication strategies in the context of different types of speech activity were analyzed.

Keywords: communicative strategy, communication model, cognitive linguistics, communicative linguistics, linguodidactics.

УДК 377.35:321.01

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ДІЛОВОЇ ГРИ «НАВЧАЛЬНИЙ ЦИВІЛЬНИЙ ПРОЦЕС» ПІД ЧАС ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ЮРИСТІВ

Цимбалюк В.І., Борейчук А.В.

Національний університет водного господарства та природокористування

У статті досліджено особливості ділової гри «Навчальний цивільний процес». Охарактеризовано особливості організації та проведенні даної гри. Визначено цілі та завдання запропонованої гри під час вивчення курсу «Цивільний процес». Розкрито роль та значення ділової гри у формування професійних якостей майбутнього юриста.

Ключові слова: ділова гра, цивільний процес, навчальний процес, професійна підготовка юристів, викладач, студент.

Постановка проблеми. Вища юридична освіта у наш час перейшла на новий щабель розвитку, що призвело до впровадження у процес викладання впровадження активних та інтерактивних технологій навчання. Процес учіння, в основі якого лежали об'єкт-об'єктні відносини набуває іншого формату, де як викладач, так і студент стають суб'єктами навчання. Основу занять починають складати нові форми та методи, які здатні впливати на формування та розвиток пізнавальних процесів студентів, активізують їх діяльність, стимулюють до самостійної та дослідницької роботи. Серед форм та методів навчання, що широко впроваджують у педагогічній діяльності викладача є ділова гра

[2, с. 14], яка ефективно впливає на формування професійної компетенції студентів своїм різноманіттям, зацікавленістю та неординарністю.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний поштовх у дослідженні ігрових методів, зокрема ділових ігор, зробили такі фахівці в області активного навчання, як М.М. Бірштейн, В.Я. Платов, Я.С. Гинзбург, А.І. Мовчун та ін. Питанням розвитку комунікативних здібностей майбутніх юристів в умовах ділової гри присвячені роботи І.Б. Голдованської. Дослідження щодо формування громадянської, педагогічної, економічної та правової культури, професійно значущих якостей у майбутніх юристів за допомогою ігрових методів провели

М.С. Завялова, В.А. Ільїн, В.С. Рижиков, В.М. Савіченко, С.К. Цеева.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. У навчальному процесі майбутніх юристів вагоме місце займають два напрями – цивільний та кримінальний, які взаємопов'язані між собою. Саме вивчення галузевих дисциплін сприяє становленню високкваліфікованого, всебічно розвинутого фахівця в галузі права, здатного вирішувати важливі життєві проблеми. У сучасній педагогічній науці ще не розроблено комплексу ділових ігор, які потрібно впроваджувати у навчальний процес під час опанування різних галузей права.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є характеристика особливостей ділової гри «Навчальний цивільний процес» та визначення її ролі у формуванні професійної компетенції майбутніх юристів.

Виклад основного матеріалу. Під час вивчення навчальної дисципліни «Цивільний процес» оптимальним є проведення такої ділової гри, що охоплює навчальний матеріал з усього курсу. Пропонуємо впроваджувати на заняттях узагальнення та систематизації ділову гру «Навчальний цивільний процес», яка охоплює чотири послідовних етапи: підготовчий, репетиційний, демонстраційний, завершальний.

На підготовчому етапі здійснюється добір справи і учасників гри. На репетиційному етапі відбувається розподіл ролей, ознайомлення учасників гри із справою, її доробка, складання обвинувального висновку і сценарію процесу, імітація стадії призначення судового засідання, імітація проведення необхідних експертних досліджень, підготовка усних виступів і судових рішень, генеральна репетиція. На демонстраційному етапі здійснюється безпосереднє проведення судового процесу у справі. На завершальному етапі обговорюються підсумки навчального процесу, відпрацьовуються процесуальні прийоми виправлення допущених помилок, готується стенд і відеоматеріали.

Цілями проведення ділової гри (далі – ДГ) «Навчальний цивільний процес» є: показати етапи і процедуру стадії судового розгляду; навчити оцінювати правову вихідну фактичну правову ситуацію; прищепити практичні навички реалізації повноважень професійними суб'єктами цивільного судочинства під час судового розгляду; визначити рівень теоретичної підготовки студентів. У грі беруть участь 25-30 студентів 4 курсу денної форми навчання із залученням студентів 5 курсу в якості експертів і спеціалістів. Кількість і склад учасників варіюється в залежності від фабули обраної цивільної справи.

З метою забезпечення організації і проведення ДГ «Навчальний цивільний процес» на кафедрі створюється робоча група, яку очолює професор (доцент) кафедри, що виступає в ролі загальноного керівника ДГ. До складу робочої групи входять викладачі, що ведуть заняття з курсу «Цивільний процес» на 4 курсі денної форми навчання.

Безпосередній керівник ДГ повинен: здійснити добір цивільної справи і учасників ДГ; здійснювати нагляд і контроль за роботою студентів-учасників ДГ; консулювати студентів з усіх питань, що виникають під час підготовки ДГ; проводити загальні збори студентів і генеральну репетицію; надавати рекомендації з вибору оптимального варіанта рішення різноманітних правових питань; надавати студентам інформацію про навчальну та додаткову спеціальну літературу, використання якої є бажаним під час підготовки і проведення ДГ; аналізувати і при необхідності коректувати рішення учасників ДГ під час її підготовки; оцінювати хід ДГ, дії і рішення окремих її учасників; зробити повний аналіз результатів ДГ зі студентами на семінарських заняттях. Керівники

ДГ повинні заохочувати ініціативу студентів і поважати їх право на самостійність суджень.

Добір цивільної справи, раніше реально розглянутої судом, матеріали якої слугуватимуть основою для проведення ділової гри «Навчальний цивільний процес», здійснюється викладачами-керівниками ділової гри – з можливим урахуванням побажань студентів, які беруть безпосередню участь в діловій грі. Можливим є винесення на обговорення студентів на перших загальних зборах декількох цивільних справ із правом вибору остаточного варіанту безпосередньо учасниками ділової гри.

Критерії підбору цивільної справи: склад учасників за кількістю і різноманітністю процесуальних статусів; різноманітність процесуальних дій, доступних для апробації; обсяг справи; видовищність ділової гри з точки зору інтересу публіки, яка присутня в залі.

Для того, щоб під час організації і проведення ділової гри були досягнуті поставлені перед нею навчальні цілі, фабула цивільної справи, яка буде предметом судового розгляду, має викликати постійний неослаблений інтерес публіки, яка складається в основному із студентів 4 курсу, які безпосередньо не є учасниками навчального цивільного процесу. Завдання полягає в тому, щоб зацікавити перебігом процесу і іншу частину студентів для того, щоб вони аналізували хід навчального процесу, визначали позитивні моменти і можливі недоліки, невідповідності процесуальному закону і в подальшому активно брали участь у підведенні підсумків ділової гри. Як правило, таке завдання досягається добором для організації навчального цивільного процесу справи про відшкодування матеріальної та моральної шкоди, тих, що пов'язані із суперечками, що виникають на основі трудових правовідносин, шлюбно-сімейних правовідносин тощо [3, с. 207].

Викладач-керівник ділової гри добирає цивільну справу, матеріали якої слугують основою для проведення ділової гри «Навчальний цивільний процес» із наступних джерел: шляхом відправлення в суди листів-запитів кафедри з метою отримання можливості відбору цивільних справ, що списуються з архівів судів у зв'язку із закінченням термінів їх збереження; шляхом індивідуального відбору цивільних справ в судах.

Студенти, що бажають брати участь в навчальному цивільному процесі, повинні володіти наступними здібностями та вміннями: добре знати теорію цивільного процесу; уміти самостійно працювати із законами та іншими нормативно-правовими актами, судовою практикою, науково-практичними матеріалами; зрозуміти суть наукових дискусій з питань, які піднімаються на лекціях й семінарських заняттях, уміти визначити практичне значення наукових розробок для вирішення конкретних питань в межах ділової гри; здатністю пов'язати матеріально-правові і процесуально-правові аспекти однієї і тієї ж проблеми; володіти розвинутим творчим мисленням; оперативністю, вмінням не тільки правильно, але і швидко відповідати на поставлені запитання; ініціативністю, високою впевненістю, сміливістю і рішучістю; грамотністю усної мови, навичками публічних виступів, вмінням ясно і чітко висловлювати свої думки на семінарських заняттях; комунікабельністю, вмінням працювати в колективі, володіти здатністю до досягнення домовленостей, компромісів, співробітництва. Виходячи з фабули цивільної справи, складається остаточний список учасників навчальної ділової гри. На основі цього списку здійснюється розподіл ролей між студентами із врахуванням їх побажань.

Ознайомлення учасників гри з матеріалами цивільної справи здійснюється згідно графіку. Час, що відводиться учасникам ДГ на ознайомлення з матеріалами справи, – 1,5-2 тижні. Графік складається викладачами, які організують навчальну ділову гру, на загальних зборах з учасниками навчального цивільного процесу, із врахуванням побажань студентів.

Один із суддів кожному свідку за матеріалами справи складає виписки із показань, тому ознайомлення із всіма матеріалами справи для свідків не обов'язково. Контроль за передачею цивільної справи учасниками цивільного процесу і за дотриманням графіку здійснює головуючий суддя.

Після ознайомлення зі справою всіх учасників ДГ цивільна справа передається і зберігається на кафедрі. Кожний учасник процесу, що бажає додатково ознайомитися з матеріалами цивільної справи, може зробити це за погодження з безпосереднім керівником ДГ.

Деякі фактичні обставини в цивільних справах, матеріали яких слугують основою для проведення ділової гри «Навчальний цивільний процес», із врахуванням достатньо тривалого терміну їх зберігання в архівах судів є застарілими і не можуть бути використані без їх адаптації до умов сучасної дійсності. У першу чергу це стосуються дати виникнення між сторонами цивільно-правових, трудових або інших правовідносин щодо яких існує суперечка, відкриття провадження у цивільній справі і т.п. Усі дати, що мають процесуальне значення для розгляду цивільної справи, повинні бути «підігнані», виходячи із фактичної дати проведення навчального цивільного процесу і встановлених цивільно-процесуальним законом термінів позовної давності, призначення судового засідання та розгляду справи в судовому засіданні.

Особлива увага під час адаптації матеріалів справи має бути приділена встановленню матеріально-правових норм, що регулюють суперечливі правовідносини і відповідно приведення документації до вимог чинного законодавства. Зміна дат і приведення матеріалів справи у відповідність із діючим законодавством покладається на позивача і його представника безпосередньо після їх ознайомлення з матеріалами справи та із тим, щоб решта учасників процесу знайомились зі справою вже із врахуванням здійсненої адаптації.

Крім того, адаптація до сучасних реалій потребує згадування в матеріалах справи ціни, розміру спричиненого матеріального збитку, а відповідно, ціну заявленого в процесі цивільного позову. Необхідно враховувати також можливість у відповідності з діючим цивільним законодавством заявлення вимог про компенсацію спричиненої моральної шкоди, чого законодавством яке діяло раніше, не допускалось. Відповідна адаптація покладається також на позивача і його представника і здійснюється після ознайомлення їх із матеріалами справи.

Суттєве доопрацювання матеріалів відібраної цивільної справи необхідне і з точки зору їх пристосування до умов ділової гри, розширення процесуальних можливостей учасників процесу, охоплення якомога більшої кількості процесуальних дій з метою навчання. Після остаточного доопрацювання матеріалів цивільної справи позивачем та його представником складається позовна заява із врахуванням усіх тих змін, які були внесені в цивільну справу. Зважаючи на складність поставлених завдань, викликаних відсутністю відповідних навиків у студентів 4 курсу, викладачі-керівники ділової гри – забезпечують студента, який виконує в діловій грі роль позивача, зразками грамотної складе-

них позовних заяв. Крім того, рекомендується всю роботу із складання позовної заяви здійснювати у тісному контакті з викладачем, що безпосередньо відповідає за даний етап підготовки навчального цивільного процесу. Після складання позовної заяви вона надається для ознайомлення викладачеві і доопрацьовується із врахуванням зроблених ним зауважень. Із складеної позовної заяви робиться необхідна кількість копій, які отримують всі основні учасники навчального цивільного процесу.

«Схема» процесу складається одним суддею чи декількома суддями. В останньому випадку студенти можуть спільно скласти весь сценарій чи розділити роботу над ним між собою відповідно до етапів судового розгляду.

Перед тим, як скласти сценарій потрібно спланувати судовий розгляд. У плані має бути відображена послідовність дій учасників цивільного процесу на кожному етапі судового розгляду. Під час складання плану навчального цивільного процесу студентам слід спершу звернутися до положень цивільно-процесуального закону, що визначають процесуальний порядок розгляду цивільної справи по суті в суді першої інстанції.

Для підвищення видовищності і навчального значення ділової гри студенти повинні запланувати «несподівану» проблемну ситуацію, яка може виникнути в суді: заявлення відводу судді, неявка в суд будь-кого з учасників судового розгляду, заявлення клопотання стороною, вирішення суддею прохання преси про ведення кіно-, фотозйомки і т.д.

План повинен бути узгоджений з викладачем, який здійснює безпосередній контроль за роботою суддів, і після його затвердження складається сценарій навчального судового розгляду. Сценарій є поетапним описом дій учасників ділової гри з викладенням ключових слів головуючого, секретаря і основних положень виступів інших учасників судового розгляду.

Під час складання сценарію, крім ЦПК України, студентам необхідно ознайомитися з науковою літературою, практичними посібниками для суддів, що присвячені стадії судового розгляду в цивільному процесі. Перелік рекомендованих джерел студенти можуть знайти в планах практичних занять із курсу «Цивільний процес» для 4 курсу. Крім того, у випадку необхідності кафедра може надати студенту можливість ознайомитися з протоколами судових засідань із реальних цивільних справ, що розглядалися судами. Для цього кафедра відправляє відповідний лист на ім'я голови суду з проханням про допуск студента до архівних матеріалів суду.

Студентам слід звернути особливу увагу на обов'язок головуючого перед початком допиту роз'яснити свідкам їх права, обов'язки і відповідальність за відмову від дачи показань і за дачу завідомо неправдивих показань, а також оголошувати про перехід від однієї частини судового розгляду до іншої.

Під час імітації підготовки справи до розгляду студенти «здійснюють» повноваження, надані судді для здійснення підготовчих дій, виходячи із фабули цивільної справи, матеріали якої служать основою для організації і проведення навчального процесу. При цьому «з'ясовуються» визначені в законі питання, «вирішуються» заяви і клопотання, які надійшли, виноситься постанова про призначення судового засідання. Завдання для підготовки постанови про призначення судового засідання рекомендується давати тим студентам, які є основними учасниками ділової гри і, відповідно, ознайомилися з матеріалами цивільної справи. Після підготовки

названої постанови проводиться обговорення за участю всієї навчальної групи.

Учасники ділової гри, яким потрібно виступати в дебатах (позивач, відповідач та їх представники) не менше ніж за 7 днів до проведення ділової гри подають викладачам, що безпосередньо відповідають за організацію і проведення навчального процесу, тексти чи розгорнуті тези своїх промов. Для підготовки своїх виступів студентам рекомендується ознайомитися зі спеціальною літературою, присвяченою питанням змісту, композиції, структури, підготовки і проголошення судових промов.

Головуючий в навчальному цивільному процесі готує і подає для узгодження з викладачами, безпосередньо відповідальними за організацію і проведення навчального процесу, проект рішення суду, заснований на позовній заяві, відзиві на позовну заяву, матеріалах цивільної справи і текстах чи тезах майбутніх виступів учасників процесу в дебатах сторін, а також проекти інших процесуальних рішень суду (рішень про задоволенні клопотань про відвід, рішення про призначення судової експертизи і т.д.). Для правильного складання текстів рішень суду студенту, який виконує обов'язки головуючого в процесі, рекомендується ознайомитися з відповідною літературою, а також використати в якості зразків рішення суду, які ухвалені під час розгляду реальних цивільних справ, які можна отримати у викладачів. Тексти рішень доопрацьовуються із врахуванням зроблених викладачем зауважень.

Завчасу до проведення ділової гри розглядаються супровідні організаційні і технічні питання, вирішення яких покладається на одного із викладачів, які безпосередньо відповідають за організацію і проведення ділової гри: визначається дата і час проведення навчального цивільного процесу; відразу після визначення дати проведення навчального процесу на ім'я проректора з адміністративно-господарської роботи подається заявка на використання актові зали для проведення ділової гри; вирішуються питання, пов'язані з обладнанням актові зали технічними засобами, необхідними для забезпечення нормальної чутності в залі (встановлення мікрофонів, підсилювачів і т.д.); студенти, які належать до оформлюючої групи, готують яскраво оформлені оголошення про проведення ділової гри «Навчальний цивільний процес» із вказівкою часу та місця її проведення, справи яка підлягає розгляду, склад основних учасників процесу, запрошенням всіх бажаючих бути присутніми при проведенні процесу; для надання правдоподібності судовому розгляду викладачі, які відповідають за підготовку і проведення ділової гри, по можливості забезпечують наявність суддівської мантиї, уніформи для судового розпорядника, а також наявність необхідної символіки – Державного гербу і Державного прапора України – для зали судових засідань.

Генеральна репетиція відбувається з метою відпрацювання процедурних і організаційних моментів проведення цивільного процесу, засвоєння учасниками процесу зовнішньої форми здійснення правосуддя. Ділова гра «Навчальний цивільний процес» проводиться упродовж 6 академічних годин, як правило, з 9.00 до 13.00 з можливим 10-хвилинною перервою по ступеню необхідності за розпорядженням головуючого в процесі.

Під час проведення процесу за додержанням дисципліни в залі відповідає головуючий, який може застосовувати до її порушників міри, передбачені процесуальним законом (попередження, видалення із зали засідань).

Безпосередньо по закінченню ділової гри проводиться попереднє підведення підсумків «по гарячих слідах». Завідуючий кафедрою цивільно-правових дисциплін, викладачі, які здійснюють загальне керівництво організацією і проведенням процесу, гості, запрошені кафедрою, дають загальну оцінку навчальному цивільному процесу з точки зору його відповідності вимогам процесуального закону, відзначають учасників, які були найкращими, звертають увагу як на позитивні моменти, так і основні недоліки в організації і проведенні ділової гри «Навчальний цивільний процес».

Після проведення навчального цивільного процесу здійснюється детальний розбір ДГ її безпосередніми керівниками зі студентами окремо в кожній навчальній групі на семінарських заняттях з курсу «Цивільний процес».

Під час надання оцінки ходу і результатам ДГ необхідно керуватися наступними критеріями: предметні знання студентів; прояв навиків виконання професійних дій, ступінь готовності студентів до реальної професійної діяльності; якість роботи студентів; наявність внутрішньогрупової єдності, психологічного контакту, організованість колективу групи. Аналіз ДГ здійснюється викладачами зі студентами в окремих групах на семінарських заняттях з курсу «Цивільний процес».

За результатами підведення підсумків ділової гри, заслухавши оцінку, яку дають студенти навчальному цивільному процесу, викладач пропонує оформити висловлені зауваження і заперечення в належній процесуальній формі.

Окремої уваги заслуговує висвітлення проблемних аспектів використання ділової гри. Науковці зокрема, виділяють проблеми підготовки і проведення ділової гри. До проблемних моментів підготовки ділової гри відносять: відбір учасників ділової гри; розподіл ролей між учасниками ділової гри; вимоги до соціально-психологічної підготовки керівника ділової гри.

Проблемні моменти також можуть виникати під час проведення ділової гри. Залежно від причин, що їх викликали, вони поділяються на: 1) проблеми, що об'єктивно виникають у міру суперечливого характеру розвитку групових взаємовідносин; 2) ускладнення, що спричиняються психологічно неграмотним втручанням (чи невтручанням) в перебіг ігрового процесу керівника ділової гри [1, с. 63].

Висновки і пропозиції. Проаналізувавши основні положення щодо сутності та закономірностей процесу проведення ділових ігор можна констатувати, що для проведення ділової гри недостатньо лише формального визначення основних завдань і кола учасників ділової гри, необхідно крім того ще враховувати ряд факторів, що стосуються специфіки ігрового методу, особистих якостей учасників та керівника ділової гри. Узагальнення таких обставин сприятиме професійному становленню студента-юриста, тому їх необхідно враховувати для забезпечення позитивного навчального, виховного та розвивального впливу на учасників ділової гри, формуванню професійної компетенції фахівця.

Список літератури:

1. Гинзбург Я. Социально-психологическое сопровождение деловых игр // Игровое моделирование: методология и практика / Я. С. Гинзбург, Н. М. Коряк / АН СССР. Ин-т истории, филологии и философии; Отв. Ред. И. С. Ладенко. – Новороссийск: Наука, 1987. – С. 61-77.

2. Голдованская И. Б. Педагогические факторы формирования коммуникативных компетенций у студентов высших учебных заведений юридического профиля: Автореф. дис...канд. пед наук по специальности 13.00.01 – общая педагогика, история педагогики и образования / И. Б. Голдованская – Псковский государственный педагогический университет им. С. М. Кирова. – Псков, 2007. – 27 с.
3. Мовчун А. Педагогічні основи використання ділової гри в підготовці юристів / А. І. Мовчун // Психолого-педагогічні основи гуманізації навчально-виховного процесу в школі та ВНЗ. Болонський процес в Україні та Європі: досвід, проблеми, перспектива. Збірник наукових праць. Випуск VIII. – Рівне, 2008. – С. 206-211.

Цимбалюк В.И., Борейчук А.В.

Национальный университет водного хозяйства и природопользования

ОСОБЕННОСТИ ПРОВЕДЕНИЯ ДЕЛОВОЙ ИГРЫ «УЧЕБНЫЙ ГРАЖДАНСКИЙ ПРОЦЕСС» ПРИ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКЕ БУДУЩИХ ЮРИСТОВ

Аннотация

В статье исследованы особенности деловой игры «Учебный гражданский процесс». Охарактеризовано особенности организации и проведения данной игры. Определены цели и задачи предлагаемой игры при изучении курса «Гражданский процесс». Раскрыта роль и значение деловой игры в формировании профессиональных качеств будущего юриста.

Ключевые слова: деловая игра, гражданский процесс, учебный процесс, профессиональная подготовка юристов, преподаватель, студент.

Tymbaliuk V.I., Boreychuk A.V.

National University of Water and Nature

FEATURES OF THE BUSINESS GAME «TRAINING CIVIL PROCEEDINGS» DURING THE TRAINING OF FUTURE LAWYERS

Summary

This article explores the features of the business game «Training civil process» Oharakteoryzovano features of the organization and conduct of the game. The purposes and objectives of the proposed game while learning course «Civil Procedure». The role and importance of the business game in the formation of professional qualities of future lawyers.

Keywords: business game, civil process, training process, training of lawyers, teachers, students.

УДК 364:78(73)

РОЛЬ СУЧАСНИКІВ М.Е. РІЧМОНД У ФОРМУВАННІ ЇЇ ТЕОРІЇ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

Чернуха Н.М., Ворначева Л.Ю.

Київський університет імені Бориса Грінченка

Вивчаючи генезис особистісного і професійного розвитку Мері Елен Річмонд нами було виділено дві основні групи вчених, які мали той чи інший вплив на формування її теорії соціальної роботи та методу «case work». До першої групи було віднесено друзів та союзників дослідниці (ті вчені і науковці, які підтримували та доповнювали її ідеї і теорію соціальної роботи); до другої групи було віднесено її опонентів (представники благодійної діяльності, які виступали з критикою тих чи інших ідей і форм діяльності дослідниці). У цій статті особливу увагу приділено науковцям-партнерам та науковцям-друзям М. Е. Річмонд.

Ключові слова: М. Е. Річмонд; формування особистості; професійне становлення; біографічні та соціокультурні фактори; філантропія; теорія соціальної роботи.

Постановка проблеми. З вступом України до нового тисячоліття перед державою поставало багато викликів, і з кожним роком їх стає все більше. Певні проблеми державі і населенню вдається подолати, інші – ні, частина проблемних питань відходить за неактуальністю. Наукова сфера України перебуває в процесі постійної трансформації та перебудови, розширюється і доповнюється в першу чергу за рахунок зарубіжних досліджень і тільки потім – за рахунок доробків українських на-

уковців. Соціальна робота, як наукова та практична сфера в Україні з днів незалежності, розвивалась швидкими темпами завдяки світовому досвіду, але деякі прогалини у вивченні певних теорій і авторів не дозволяють соціальному працівнику діяти ефективно. Таким чином, досліджуючи біографію Мері Елен Річмонд, фактичну засновницю теорії соціальної роботи, та її праці, ми надаємо шанс студентам, майбутнім фахівцям соціальної роботи, бути більш професійними. Важливо зазначити, що детальні